

Archeologie

Nález pokladu mincí ze 13. století u Tetína

The Hoard of 13th Century Coins at Tetín

Jiří Militký¹, Miroslav Hahn², Miroslav Martínek³, Václav Matoušek⁴, Daniel Stolz⁵, Dana Stolzová⁵, Roman Zaoral⁴

0. Abstract

An unique find of the 13th Century hoard was discovered at the end of January 2006, during the speleological survey of the Czech Karst. The hoard was deposited in a ceramic bottle in a small crack in rock between several stones, covered by a stone circa 40 x 25 x 20 cm. The weight of the stone or its movement had finally crushed the vessel. This caused the scattering of coins deeper into the gaps between stones. The gradual erosion and sedimentation of soil caused the distribution of some coins down the slope. The hoard contained 76 bracteates of large diameter (+ one tiny fragment), 50 bracteate scrolls, which contained another 150 whole or halved bracteates, 648 pfennigs and one bar of silver (Photo 5). The hoard from Tetín is truly unique and there is no analogical find known from Czech Lands. It is the first known coin hoard of the first half of the 13th Century in Bohemia that was recovered complete and recorded by specialists – archaeologists.

1. Úvod

Na konci ledna roku 2006 došlo při speleologickém průzkumu v Českém krasu k unikátnímu nález depotu mincí ze 13. století. Rádi bychom s tímto objevem předběžně seznámili širší veřejnost, přestože ještě nebylo dokončeno kompletní zpracování mincí a celkové vyhodnocení nálezu.

2. Lokalizace naleziště

Z důvodu ochrany místa nálezu před novodobými „lovci pokladů“ záměrně zatím neuvádíme přesnou lokalizaci naleziště. Terén v místě nálezu tvoří prudký kamenitý svah, při čemž depot byl ukryt v jeho horní části.

3. Okolnosti objevení nálezu

Dne 28.1. 2006 v odpoledních hodinách prováděli jeskyňáři Miroslav Hahn a Miroslav Martínek z Tetínského speleologického skupiny povrchový jeskyňářský průzkum u obce Tetín, při kterém hledali možné krasové dutiny. Na vytipovaném místě odstranili kámen o velikosti cca 40 x 25 x 20 cm, pod kterým objevili množství mincí a rozdrčenou keramickou nádobu. Celou nálezovou situaci nechali neporušenou v původním stavu a opět ji zakryli krycím kamenem (foto 1). Objev ihned ohlásili speleoarcheologovi Václavu Matouškovi, který ještě téhož dne informoval pracovníky Ústavu archeologické památkové péče středních Čech, vykonávající v této oblasti archeologickou památkovou péči. Již následujícího dne 29.1.2006 započal záchranný archeologický výzkum.

4. Postup prací a metoda výzkumu

29.1. 2006: nejprve bylo důkladně fotograficky dokumentováno samotné místo nálezu a jeho nejbližší okolí (foto 1). Poté následovalo odstranění kamene zakrývajícího depot spolu s provedením detailní fotografické dokumentace nálezu (foto 2). Další krok před-

stavovalo postupné vyzvedávání depotu opět za probíhající podrobné fotografické dokumentace. Po vyzvednutí hlavní části depotu došlo k začistění místa nálezu a kresebné a fotografické dokumentaci dutiny, do které byl nález umístěn. V další fázi jsme rozebrali kameny tvořící dutinu a fotograficky zdokumentovali a vyzdvihli mince propadlé do spár pod dutinou. Při průzkumu detektorem kovů v nejbližším okolí nálezu bylo zjištěno dislokování malé části mincí i na svahu pod dutinou, ve štěrbině pod větším kameným blokem, tvořícím jednu stěnu dutiny, a v sedimentech u ústí štěrbin. Kvůli velkým mrazům (okolo -15° až -10 °C) nemohly však být vyzvednuty. Výzkum prováděli Dana Stolzová a Daniel Stolz z ÚAPPŠČ, Václav Matoušek (speleoarcheolog) a Jiří Militký (numismatik a archeolog) za aktivní pomoci obou nálezců.

25. 2. 2006: detektorem kovů byly dohledávány a vyzvedávány mince rozptýlené na svahu pod místem nálezu. Dále byly prozkoumány vrchní části sedimentů, které se dostaly postdepozičními procesy z místa nálezu a ze štěrbin pod skalním blokem, tvořícím jednu stěnu dutiny, na svah u úpatí skalního bloku. Rovněž byla preparována samotná štěrbina pod skalním blokem. Celkem bylo vyzvednuto ještě asi 10 mincí. Kvůli pokračujícím velkým mrazům bylo dohodnuto pokračovat ve výzkumu až po jejich skončení.

2. 4. 2006: detektorem kovů byly dohledávány a vyzvedávány mince rozptýlené na svahu pod místem nálezu. Dále bylo důkladně začistěno a kresebné i fotograficky dokumentováno místo nálezu po odstranění všech volných kamenů (foto 3-4). V další fázi byly odebrány zbývající části sedimentů, které se dostaly postdepozičními procesy z místa nálezu a ze štěrbin pod skalním blokem na svah u úpatí skalního bloku. Nakonec byl přemístěn samotný skalní blok a všechny štěrbin pod ním byly pečlivě prozkoumány. Celkem se tak podařilo dohledat dalších zhruba 25 mincí. Po důkladné fotografické dokumentaci bylo místo nálezu uvedeno do původního stavu.

17.9. 2006: detektorem kovů byly dohledávány a vyzvedávány dosud poslední mince rozptýlené na svahu pod místem nálezu (1x feník, 1x brakteát a drobný zlomek brakteátu).

¹ Centrum medievalistických studií, Jilská 1, 110 00 Praha 1, email: militky.jiri@seznam.cz

² Tetín 250, 266 01 Beroun

³ Jilová 843, 268 01 Hořovice, email: martinekstrecha@cbox.cz

⁴ Fakulta humanitních studií UK Praha, U kříže 8, 158 00 Praha 5 – Jinonice, email: Vaclav.Matousek@fhs.cuni.cz

⁵ Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Nad Olšínami 3/448, 100 00 Praha 10, email: danielstolz@seznam.cz, danastolzova@seznam.cz

Poděkování: Zvláštní poděkování patří také Kamilu Smíškově, který se účastnil všech následných terénních akcí.

Čes. kras (Beroun), 32 (2006), 46-49, 2 tab., 5 foto na obálce

© Muzeum Českého krasu

ISSN 1211-1643

ISBN 80-903477-1-1

5. Popis terénní situace

Depot mincí byl uložen v keramické lahvi v malé puklině tvořené několika kameny, kterou zakrýval kámen o velikosti cca 40 x 25 x 20 cm. Jeho váha nebo pohyb však nádobku posléze rozdrtily. To způsobilo propadnutí malé části mincí do štěrbin mezi kameny vyplněnými půdou. Následné dlouhodobé pohyby sedimentů (splachy, kořeny stromů a drobní hlodavci) způsobily druhotné přemísťování některých mincí do štěrbin pod kamenným blokem (tvořícím jednu stranu pukliny), k ústí této štěrbině a dále po svahu dolů. Pouze několik mincí se dostalo škvírami napravo od kamenného bloku přímo na svah. Nejvzdálenější mince ležela přes 15 m od místa nálezů. Většina se však nacházela do pěti metrů od pukliny. Lze předpokládat, že proces dislokace jednotlivých mincí trval velmi dlouhou dobu, nelze ji však přesněji stanovit. Takto dislokovaných ražeb, především řezenských feniků, bylo objeveno více než čtyřicet. Naprostá většina mincí však zůstala v místě původního uložení, jen některé z nich byly i v bezprostředním okolí rozbité nádoby postdepozicičními procesy mírně dislokovány. Celý nález je výtečně zachován a jednotlivé mince byly jen minimálně oxidovány.

6. Stručná charakteristika obsahu pokladu

Mince byly uloženy v keramické lahvi zdobené dvěma vlnicemi (výška 130 mm), kterou se podařilo celou rekonstruovat. V nálezů bylo zastoupeno 76 brakteátů velkého průměru (+ 1 drobný zlomek), dále 50 brakteátových svitek, které společně obsahují dalších asi 150 celých i púlenných brakteátů, 648 feniků (kmen nálezů) a 1 slitek stříbra (foto 5). Obsah nálezů lze tedy rozdělit na čtyři skupiny:

- **A.** Mezi 76 brakteáty byly zastoupeny pouze 3 české ražby, jde však o doposud neznámé typy ražené nejspíše Václavem I. (tab. 1:

I/1–3). Celkem 67 exemplářů v 7 typech zde byly zastoupeny míšeňské brakteáty (tab. 1: II/1–7), z nichž jeden typ byl dosud neznámý (tab. 1: II/5). Většina z nich byla ražena nejspíše v průběhu 30. let 13. století, pouze jediný exemplář (tab. 1: II/7) pochází snad až z doby po roce 1247. Další 6 brakteátů (+ 1 drobný zlomek) nelze pro nečitelný obraz přesněji určit.

- **B.** Brakteátové svitky byly v nálezů zastoupeny 50 kusy. Jde o dobově záměrně přehyby znehodnocené brakteáty, které tak pozbyly svojí peněžní funkci a staly se opět pouze stříbrem, které bylo nutné při obchodních operacích vždy převažovat. S tímto způsobem manipulace s křehkými brakteáty se setkáváme poměrně často. V tetínském nálezů jsou jednotlivé svitky velmi různorodé – byly vytvořeny z 1 až z 8 brakteátů, někdy i jejich stříhaných polovin, které se jako jednotlivé kusy v nálezů jinak nevyskytly. Zdá se, že brakteátové svitky obsahují celkem asi 150 dalších brakteátů. Kromě míšeňských ražeb jsou v nich zastoupeny ojediněle pravděpodobně i české brakteáty, dosud blíže neurčené středoněmecké (?) brakteáty a snad i ražby hornolužické. Je zřejmé, že tato část nálezů značně obohatí celkové spektrum zastoupených typů. Tomu však musí předcházet plánované odborné konzervátorské otevření alespoň některých sviteků.

- **C.** Nejpočetnější skupinu mincí v nálezů z Tetína představují feniky. Jejich ražba byla od sklonku 12. století typická především pro oblast Bavorska či rakouských zemí. Jediným exemplářem je v tetínském pokladu zastoupen fenik říšské mincovny v Chebu (tab. 2: IV/1). Kmen nálezů tvoří 637 řezenských feniků ražených společně tamními vévody a biskupy (tab. 2: V/1–15). Jde o celkem 15 typů, z nich nejstarší spadají na sklonek 12. století a nejmladší emise pocházejí z doby okolo roku 1240. Kmen nálezů však tvoří pouze 2 typy feniků, zastoupené však v mnoha variantách (tab. 2:

Tabulka 1. Typy brakteátů zastoupené v pokladu z Tetína.

Table 1. Types of bracteates present in the hoard of Tetín.

skupina	panovník	kusů	mincovna	datace	literatura
ČECHY					
I/1	Václav I. (?)	1	Praha ?	c. 1226/1240	-
I/2	Václav I. (?)	1	Praha ?	c. 1226/1240	-
I/3	Václav I. (?)	1	Praha ? / Freiberg ?	c. 1230/1240	-
MÍŠEŇSKO					
II/1	Jindřich I. (1221–1288)	6	Freiberg ?	c. 1225/1240	Schw. 467
II/2	Jindřich I. (1221–1288)	4	Freiberg ?	c. 1225/1240	Schw. 490
II/3	Jindřich I. (1221–1288)	1	Freiberg ?	c. 1225/1240	Schw. 493
II/4	Jindřich I. (1221–1288)	37	Freiberg ?	c. 1225/1240	Schw. 499
II/5	Jindřich I. (1221–1288)	1	Freiberg ?	c. 1225/1240	-
II/6	Jindřich I. (1221–1288)	17	Freiberg ?	c. 1225/1240	Schw. 495
II/7	Jindřich I. (1221–1288)	1	Freiberg ?	Po 1247 ?	Schw. 984
NEURČITELNÉ BRAKTEÁTY					
II/8–9	?	6	?	?	-
BRAKTEÁTOVÉ SVITKY					
III/1–50	?	50	?	?	-

Vysvětlivka/Note: Schw. = Schwinkovski 1931.

Tabulka 2. *Typy feniků zastoupené v pokladu z Tetína.*
Table 2. *Types of pfennigs present in the hoard of Tetín.*

skupina	panovník	kusů	mincovna	datace	literatura
CHEB					
IV/1	-	1	Cheb	c. 1220/1240	Hás 42
ŘEZNO					
V/1		1	Mnichov? / Freising?	c. 1190/1200	Em. 134
V/2		1	Řezno	c. 1190/1200	Em. 152a
V/3		2	Řezno	c. 1200	Em. 160
V/4		1	Řezno	c. 1210	Em. 172
V/5		234	Řezno	c. 1225	Em. 206
V/6		330	Řezno	c. 1225	Em. 207
V/7		7	Řezno	c. 1225	Em. 208
V/8		5	Řezno	c. 1225	-
V/9		18	Řezno	c. 1225	-
V/10		1	Řezno	c. 1210/1225	Em. 212
V/11		3	Řezno	c. 1225	Em. 220
V/12		5	Řezno	c. 1225	Em. 221
V/13		1	Řezno	c. 1225	Em. 220/221
V/14		26	Řezno	c. 1240	Em. 227
V/15		2	Řezno	c. 1240	Em. 228
BAVORY, NEPŘÍŘAZENO					
VI/1	?	1	?	c. 1240	Buch. 2
NAPODOBENINY ŘEZENSKÝCH FENIKŮ					
VII/1	?	4	Plzeň ?	c. 1225/1240	jako Em. 206
VII/2	?	1	Plzeň ?	c. 1225/1240	jako Em. 207
VII/3	?	1	Plzeň ?	c. 1240	Em. 230
DOLNÍ RAKOUSY					
VIII/1	Leopold IV. (1210–1230)	1	Enns	c. 1210/1230	CNA I B118
UHRY					
IX/1	Štěpán I. (997–1038)	1	?	c. 1000/1038	Husz. 1

Vysvětlivka/Note: Hás. = Hásková 1972; Em. = Emmerig 1992; Buch. = Buchenau 1913; Husz. = Huszár 1979.

V/5–6). Významným příspěvkem k dokumentaci řezenské mincovní produkce je zjištění 2 zcela neznámých typů feniků (tab. 2: V/8–9). Jediným exemplářem byl zastoupen blíže nepřiraditelný bavorský fenik (tab. 2: VI/1). Mimořádným objevem je přítomnost 6 dobových napodobenin řezenských feniků ve 3 typech (tab. 2: VII/1–3). Tyto mince by teoreticky mohly být možná i produktem mincovny v Plzni (dnešním Starém Plzenci). Pokud by se tento předpoklad podařilo prokázat, šlo by o prvý hmatatelný důkaz o zdejších, dosud pouze předpokládaném, napodobování řezenských předloh. Výraznou orientaci fenikové složky na území Bavorska výtečně ilustruje pouze jediná ražba z dolních Rakous (tab. 2: VIII/1). Hmotnostně lze mezi feniky zařadit také 1 exemplář uherského denáru Štěpána I., ražený v rozmezí let 1000–1038 (tab. 2: IX/1). V českém pro-

středí jde výskyt takto staré mince v kontextu souboru ze 13. století opravdu naprosto výjimečný.

• **D.** Poslední složku nálezů reprezentuje slitek stříbra o hmotnosti 112 g. Jde o výlitek miskovité dutiny. Slitky surového stříbra se v hromadných nálezech 13. až počátku 14. století někdy objevují jako specifický druh platidla, které bylo nutné vždy opakovaně převažovat.

7. Shrnutí

Nález z Tetína lze bez nadsázky označit za unikátní nálezový soubor nemající dosud na českém území obdoby. Jde o prvý mincovní poklad z průběhu 1. poloviny 13. století na českém území, který se podařilo zachránit celý a který byl navíc, dosud jako jediný,

vyzvednut odborně archeology. Numismatický význam nálezu lze shrnout v několika bodech:

- (1) Kmen nálezu tvoří míšeňské brakteáty typu Schwinkowski (1931) č. 499 (tab. 1:II/5) - 37 ks a především řezenské feniky typu Emmerig (1993) 206 (tab. 2:V/5) - 234 ks a 207 (tab. 2: V/6) - 330 ks ze 20. (a snad i 30.) let 13. století v řadě dosud neregistrovaných variant. Nález obsahuje tři typy dosud neznámých českých brakteátů (tab. 1: I/1 až 3), jeden typ míšeňského brakteátu (tab. 1: II/5) a dva zcela neznámé typy řezenských feniků v několika variantách (tab. 2: V/8 až 9). Depot tedy představuje významný přínos pro poznání typologie míšeňských brakteátů a především řezenských feniků.

- (2) Přítomnost napodobenin řezenských feniků (tab. 2: VII/1-3) v nálezu je důležitým východiskem pro úvahy o mincovní produkci mincovny v Plzni (Starém Plzenci) v období asi 1225/1240.

- (3) Za současného stavu poznání chronologie v nálezu zastoupených mincí lze předpokládat, že k ukrytí depotu do skalní dutiny došlo asi v průběhu 40. let 13. století, snad po roce 1247, pokud je-li datování brakteátu typu Schwinkowski (1931) č. 984 (tab. 1: II/7) správné.

- (4) Jde o první nález mincí 13. století, ve kterém jsou společně zastoupeny velké brakteáty, typické pro oblast severní poloviny Čech, a řezenské feniky, typické svým nálezovým výskytem pro západočeskou oblast. Region Berounska tak můžeme označit za zónu, kde docházelo k prolínání obou měnových systémů. Navíc jde v rámci 13. století o nejstarší nález s obsahem řezenských feniků na českém území.

- (5) V rámci 13. století jde zřejmě o nejstarší příklad výskytu stříbrného slitku na českém území.

Z hlediska dějin oblasti Českého krasu představuje tento nález výjimečný pramen pro poznání doby, kdy dochází k rozsáhle transformaci celé země. Ve zdejším regionu postupně upadá význam starého přemyslovského centra v Tetíně, kde však byl v tomto období založen patrně královský hrad a do stejné doby sahají také počátky města Beroun. Na základě nových výzkumů v Berouně lze pravděpodobně posunout počátky města již do 1. poloviny 13. století, tedy přibližně do doby ukrytí depotu. Při založení a rozvoji Berouna předpokládáme účast německých kolonistů, s jejichž aktivitami by nový mincovní depot mohl v širším kontextu souviset.

Depot mincí nalezený u Tetína má tedy velký vědecký význam. V této souvislosti je třeba vyzvednout naprosto příkladný občanský postoj obou nálezců, kteří depot objevili, ihned jej bez vyzvednutí nahlásili a osobně se podíleli i na dohledávání rozptýlených mincí. V současné době probíhá odborné zpracování mincí Jiřím Militkým a Romanem Zaoralem s cílem pokud možno co nejrychleji nález představit odborné veřejnosti formou samostatné publikace.

Literatura:

- Buchenau H. (1913): Der Münzfund von Beratzhausen. – *Mitt. Bayerischen Numismatischen Ges.*, 31: 137–163.
- CNA I: Koch B. (1994): *Corpus Nummorum Austriacorum (CNA)*. Band I. Mittelalter. Wien.
- Emmerig H. (1993): Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409. – *Berliner Numismatische Forsch.*, N. F., 3. Berlin.
- Hásková J. (1972): *Chebské mince z 12. a 13. století*. – Cheb.
- Huszár L. (1979): *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*. – Budapest.